

บทที่ ๑

หลักการเบื้องต้นเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

ผศ. ดร. โสวิทย์ บำรุงภักดิ์
ผศ. สุพิมล ศรีศักดิ์
ผศ. จักรแก้ว นามเมือง

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท

เมื่อได้ศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้ศึกษาสามารถ

๑. บอกความหมายของพระพุทธศาสนาได้
๒. บอกขอบข่ายของพระพุทธศาสนาได้
๓. อธิบายลักษณะของพระพุทธศาสนาได้
๔. อธิบายจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาได้
๕. อธิบายการแสวงหาความจริงทางพระพุทธศาสนาได้

ขอบข่ายเนื้อหา

- ความหมายของพระพุทธศาสนา
- ขอบข่ายของพระพุทธศาสนา
- ลักษณะของพระพุทธศาสนา
- จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา
- การแสวงหาความจริงทางพระพุทธศาสนา

ความนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดในประเทศอินเดียก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี นับถึงปัจจุบันได้ ๒๕๙๙ ปี ผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนา คือ พระพุทธเจ้า ภายหลังที่ทรงแสวงหาโมกขธรรมคือทางแห่งความดับทุกข์ จนตรัสรู้ธรรมอันยิ่ง ๔ ประการ จากนั้นได้ออกประกาศศาสนา จนเป็นที่มั่นคง และได้จัดตั้งพุทธบริษัททั้ง ๔ คือภิกษุภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา มีผู้นับถือขยายไปทั่วโลก ธรรมที่พระองค์ทรงค้นพบมีมากมายหลากหลาย ต้องเลือกสอนเป็นบางเรื่องไม่ได้นำมาทุกเรื่อง ธรรมที่พระองค์นำมาสอนเปรียบได้กับใบไม้กำมือเดียว ส่วนธรรมที่พระองค์ตรัสรู้แต่ไม่ได้นำมาสอนเปรียบได้กับใบไม้ในป่าทั้งหมด

การศึกษาเรื่องพระพุทธศาสนาต้องเริ่มตั้งแต่สมัยก่อนพุทธกาล สมัยพุทธกาล และสมัยหลังพุทธกาล หลักธรรมคำสอนที่สำคัญคือพระไตรปิฎก ซึ่งมีไว้เป็นเครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ เพื่อช่วยให้ผู้อ่านเข้าถึงแก่นแท้แห่งสัจธรรมดังที่พระองค์ตรัสว่า “ในอดีตก็ดี ในอนาคตก็ดี เราสอนอยู่เรื่องเดียวคือเรื่องทุกข์กับความดับทุกข์” โดยเริ่มที่ตัวบุคคลเรียนรู้แล้วนำไปปฏิบัติจนสามารถนำไปแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตได้ตามหลักปรีชาปฏิบัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่สำคัญโดยเฉพาะประชาชนชาวไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงได้ว่าเป็นศาสนาประจำชาติ หลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนามีใช้เป็นเพียงทฤษฎี หากแต่ต้องการให้นำไปสู่การปฏิบัติไม่เคยขัดกับหลักทางวิทยาศาสตร์ที่มีขั้นตอนการแสวงหาความจริง ซึ่งวิธีการแสวงหาความจริงทางพระพุทธศาสนานั้นไม่จำกัดอยู่ที่การคิดตามหลักตรรกศาสตร์เท่านั้น ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสเตือนไว้ในกาลามสูตรว่า “มา ตกทุกเหตุ อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรก มา นยเหตุ อย่าปลงใจเชื่อโดยการอนุমান” หากแต่ได้เสนอแนวทางที่เหนือกว่าโดยให้พิสูจน์ความจริงด้วยการสังเกตหรือลงมือวิเคราะห์ด้วยตนเอง จนรู้ว่าหลักการใดเป็นอกุศลหรือกุศล มีโทษหรือไม่มีโทษ แล้วจึงควรละ หรือปฏิบัติตามนั้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องของการศึกษาธรรมที่นำไปสู่การปฏิบัติเสมอ¹

เพื่อเป็นการทำความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในบทนี้จึงได้นำเสนอ ความหมายของพระพุทธศาสนา ขอบข่ายของพระพุทธศาสนา ลักษณะของพระพุทธศาสนา จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา และหลักการแสวงหาความจริงทางพระพุทธศาสนาเพื่อที่จะเชื่อมโยงไปสู่ศาสตร์สมัยใหม่ในบทต่อไป

๑.๑ ความหมายของพระพุทธศาสนา

¹ พระราชวรมุนี, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), วิทยาศาสตร์ในทัศนะของพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมมิกจำกัด, ๒๕๔๐), หน้า๓๓๗.

พระพุทธศาสนาแปลว่า คำสั่งสอนของพระพุทธะ คือผู้รู้ ผู้ตื่นจากหลง ซึ่งหมายถึงพระสัมมาสัมพุทธะ พระผู้รู้เองโดยชอบ² ซึ่งคำว่าพระพุทธศาสนานั้น มาจากคำ ๒ คำรวมกัน คือคำว่าพุทธซึ่งแปลว่า พระพุทธเจ้า และคำว่า ศาสนา ที่แปลว่า คำสอน ฉะนั้นคำว่าพระพุทธศาสนา จึงแปลว่า คำสอนของพระพุทธเจ้า³ พระพุทธศาสนา หมายถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ผู้เป็นศาสดาของศาสนาพุทธ ที่ทรงสั่งสอนพุทธศาสนิกชน พุทธพจน์ที่สั่งเรียกว่า คำสั่ง พุทธพจน์ที่สอนเรียกว่าคำสอน คำสั่งสอนในพระพุทธศาสนานั้นก็คือ หลักแห่งความจริงทั้งที่เป็นสมมติสัจจะและปรมาตตสัจจะ ที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบแล้วนำมาเปิดเผยชี้แจง ในลักษณะเปิดของที่ปิด หายของที่คว่ำ บอกทางให้แก่คนหลงทาง หรือการจุดไฟสว่างขึ้นในที่มืด⁴

คำว่าพุทธศาสน์ จึงหมายถึงหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงค้นพบความจริงจากธรรมชาติ ส่วนคำว่าพุทธศาสตร์ ก็คือองค์ความรู้แห่งความจริงอันมีอยู่โดยธรรมชาติ ซึ่งสัมพันธ์กับหลักแห่งพุทธธรรม⁵ อันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงค้นพบความจริงธรรมชาติที่เป็นปรมาตตธรรมหรือสัจธรรม

๑.๒ ขอบข่ายของพระพุทธศาสนา

ขอบข่ายของพระพุทธศาสนาไม่มีกำหนดไว้แน่นอน จึงต้องอาศัยการตีความโดยอ้างอิงหลักวิชาการ หากมองในแง่ของหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)⁶ ออกเป็น ๓ ลักษณะคือ

๑.๒.๑ หลักสัจจะธรรม

หลักสัจจะธรรม เป็นหลักธรรมที่พูดถึงหลักความเป็นจริง โดยแยกจริยธรรมออกเป็น ๒ ระดับ คือ⁷

² สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, ความรู้เรื่องพระพุทธศาสนาตั้งแต่เบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๗.

³ ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์, หยั่งลึกลงสู่พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิปธานีสำเริงราชย์, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

⁴ คุณ โทษณ์, พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน, (กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พรินต์ติ้งเฮ้า, ๒๕๓๗), หน้า ๒.

⁵ จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬารามราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๘.

⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๕.

⁷ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, ๒๕๕๑), หน้า ๕๕.

๑) สมมติสัจจะ (Conventional Truth) ความจริงโดยสมมติ คือ จริงตามมติร่วมกัน ตามที่ได้ตกลงกันไว้ หรือหมายถึงรู้ร่วมกัน เป็นเครื่องมือสื่อสาร พอให้สำเร็จประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เช่น คน สัตว์ คนดี คนชั่ว โตะ แก้ว หนังสือ เป็นต้น

๒) ปรมาตสัจจะ (Ultimate Truth) ความจริงโดยปรมาตสัจจะ คือ จริงตามความหมายสูงสุด เป็นความหมายแท้ขั้นสุดท้ายที่ตรงตามสภาวะและเท่าที่พอจะกล่าวถึงได้ หรือพอจะพูดให้เข้าใจกันได้ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเท่าทันความจริงของสิ่งทั้งหลาย คือ รู้จักสิ่งเหล่านั้นตามที่เป็น และเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด คือ การหยั่งรู้สัจธรรม ที่จะทำให้เกิดความยึดติด ถ้อยมั่น หลงผิดทั้งหลายสลายหมดไป ทำให้วางใจเท่าที่ต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดโปร่ง ผ่องใส เบิกบาน มีความสุขที่แท้จริง สิ่งที่เป็นจริงโดยปรมาตสัจจะ เช่น นามธรรม รูปธรรม เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ หรือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน ผัสสะ เจตนา เอกัคคตา ชีวิตินทรีย์ ฯลฯ

๑.๒.๒ หลักจริยธรรม

๑) ความหมายของจริยธรรม

จริยธรรม หมายถึงหลักแห่งความประพฤติที่เห็นว่าดีงามและถูกต้อง^๘ โดยจำแนกความหมายออกเป็น ๒ ความหมายคือ

ความหมายแบบกว้าง หมายถึงไปถึง ค่านิยม (value) คือ สภาพหรือการกระทำบางประการที่เราเชื่อ ยึดมั่นถ้อยมั่น เพื่อจะได้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ หรือความมุ่งหมายของสังคม หรือของตัวเราเอง เช่น ความดี ชื่อสัตย์สุจริต และอื่นๆ เหล่านี้เป็นค่านิยมฝ่ายดี หรือความดี (Goodness) คือสภาพหรือการกระทำบางประการที่ก่อให้เกิดความร่มเย็นแก่ตัวเองและสังคม อันเป็นความดีระดับปกติหรือผู้อยู่ครองเรือนที่เรียกว่า ขรवास ความดีระดับนี้ยังเจือปนด้วยกิเลส คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทานอยู่ และความดีอันสูงสุด เรียกว่า “นิพพาน” อันเป็นสภาพที่เป็นอิสระจริงๆ ซึ่งหลุดพ้นจากกิเลส อย่างแท้จริง เป็นความดีอันแท้จริง เพราะสามารถให้ความสุขได้อย่างดียิ่ง

ความหมายอย่างแคบ หมายถึงศีลธรรม คุณธรรม อันเป็นธรรมะที่ควรประพฤติ (Positive side) เช่น เบญจศีล เบญจธรรม หิริโอตตปปะ อธิปไตย ๔ กุศลกรรมบถ ๑๐ อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นต้น ฉะนั้น จริยธรรมก็คือ ค่านิยมในระดับต่างๆ ซึ่งสังคมและบุคคลจำเป็นต้องยึดมั่นถ้อยมั่น

ลำดับ ศรีมณี^๙ ได้ให้ความหมายโดยแยกความหมายของจริยะ และ ธรรมะ ไว้ดังนี้

จริยะ หมายถึงความประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติ การปฏิบัติ พฤติกรรม การกระทำ กายกรรม ส่วน ธรรมะ หมายถึง คำสั่งสอนในศาสนา ความถูกต้อง กฎเกณฑ์ เมื่อรวมกันเป็นคำว่า

^๘ บุญมี แทนแก้ว, จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖๘.

^๙ ลำดวน ศรีมณี, จริยธรรมและจริยศาสตร์ตะวันออก, (กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว, ม.ป.ป.), หน้า ๑.

จริยธรรม จึงหมายถึง การปฏิบัติตามคำสอนในศาสนา หรือการประพฤติตามกฎเกณฑ์ที่ถูกต้อง และได้กล่าวถึงลักษณะของจริยธรรมที่มีความหมายกว้างว่า หมายถึง ลักษณะทางสังคมประเภทต่างๆ ด้วย โดยแบ่งคุณสมบัติออกเป็น ๒ ประเภท คือ¹⁰

(๑) ลักษณะที่สังคมต้องการ คือ พฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกของสังคมนั้น และให้การสนับสนุนแก่ผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ยกย่องสรรเสริญให้เป็นผู้มีเกียรติในสังคม

(๒) ลักษณะที่สังคมไม่ต้องการ คือ พฤติกรรมที่สังคมประณามว่า ไม่ดีไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกของสังคมและไม่สนับสนุนผู้กระทำโดยวิธีการลงโทษให้ผู้มีพฤติกรรมเช่นนั้น รู้สึกสำนึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง และไม่ควรกระทำต่อไป

๒) ระดับของจริยธรรม

บุญมี แทนแก้ว¹¹ ได้กล่าวถึงระดับจริยธรรมว่า ในพระพุทธศาสนาแบ่งระดับจริยธรรมออกเป็น ๓ ระดับคือ

(๑) จริยธรรมระดับต้น เป็นจริยธรรมพื้นฐานขั้นต้นที่บุคคลต้องมีไว้ในตน เพราะเป็นพื้นฐานความเป็นมนุษย์ บางทีเรียกว่า “มนุษยธรรม” ได้แก่ เบญจศีล และเบญจธรรม

(๒) จริยธรรมระดับกลาง จริยธรรมระดับกลางคือ กุศลกรรมบถ หมายถึงทางแห่งกุศลธรรม ทางทำความดีหรือกรรมดี อันเป็นทางนำไปสู่ความเจริญ และสันติสุขหรือสุคติ อันเป็นระดับที่ยกฐานะความดีของบุคคลให้สูงขึ้น ประณีตยิ่งขึ้น

กุศลกรรมบถนี้ ในบาลีเรียกชื่อหลายอย่าง เช่น “ธรรมจริยา” คือความประพฤติธรรม คือความทำตัวให้สะอาด หรือคุณเครื่องชำระตัวบ้าง หรือคำว่า “อริยธรรม” คือ อารยธรรมหรือธรรมของผู้เจริญ หรือ “อริยมรรค” คือ ทางอันประเสริฐ ทางที่บุคคลประพฤติแล้วจะห่างไกลจากข้าศึกภายในคือ “กิเลส” หรือคำว่า “สัจจธรรม” คือ ธรรมอันดี ธรรมที่แท้ หรือคำว่า “สัปปุริสธรรม” คือ ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมของคนดี ธรรมของผู้สงบระงับจากความชั่ว เป็นต้น

(๓) จริยธรรมระดับสูง จริยธรรมในระดับสูงคือ อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตจึงจะบรรลุเป้าหมายสูงสุด คำว่า อริยมรรค คือ ทางอันประเสริฐ ทางของพระอริยะ ทางไปสู่ความเป็นอริยชน ทางที่ผู้ปฏิบัติแล้วจะห่างไกลจากข้าศึก คือ กิเลส หากผู้ใดปฏิบัติได้อย่างสมบูรณ์ จิตใจของผู้นั้นจะหมดกิเลสเครื่องเศร้าหมอง เปลี่ยนแปลงจากปุถุชน (คนกิเลสหนา) เป็นอริยชน (คนประเสริฐ)

¹⁰ ลำดวน ศรีมณี, จริยธรรมและจริยศาสตร์ตะวันออก, หน้า ๓-๔.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๑-๑๙๗.

๑.๒.๓ หลักบัญญัติธรรม

บัญญัติธรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์บัญญัติขึ้น ในทางสังคมการกำหนดกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ ขึ้นมา ถือว่าเป็นการบัญญัติธรรมขึ้นมาเพื่อควบคุมคนในสังคมให้อยู่ในกรอบของกฎหมายที่กำหนดไว้ และเพื่อความสงบสุขของสังคม ในทางพระพุทธศาสนาหมายถึง วินัยเพื่อศีล วินัยเป็นบัญญัติ กฎเกณฑ์ทางสังคม แต่สิ่งที่ต้องการคือ ศีล ได้แก่จริยธรรม

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)¹² ได้กล่าวถึงบัญญัติธรรมกับจริยธรรมไว้ว่า การวางบัญญัติธรรมเพื่อต้องการจริยธรรม แต่การบัญญัติธรรมสังคมมักจะมีปัญหา ทั้งนี้เพราะเหตุที่มนุษย์มีสติปัญญาไม่เท่ากัน มีความคิดที่รอบคอบมากน้อยกว่ากัน มีเจตนาที่สุจริต ไม่สุจริตไม่เท่ากัน สังคมมีสภาพแวดล้อมและพื้นเพภูมิหลังไม่เหมือนกัน เมื่อตัวแปรมีมาก ก็ทำให้ผลในทางที่จะเป็นหลักประกันจริยธรรมนั้นต่างกันไป ได้ผลมากบ้างน้อยบ้าง บัญญัติธรรมจึงขึ้นต่อสภาพแวดล้อม แห่งกาลและเทศะด้วย

เพราะฉะนั้น โดยวิธีมองที่ถูกต้อง “แม้ว่าบัญญัติธรรมจะต่างกันไปอย่างไรก็ตาม นั่นก็คือความเพียรพยายามของมนุษย์ทั้งหลายที่จะเข้าถึงความดีงามแท้ที่เป็นจริยธรรม” หมายความว่า บัญญัติธรรมไม่ใช่ตัวสำเร็จ สิ่งที่มนุษย์ได้พยายามบัญญัติกันขึ้นมา นั้น เป็นความเพียรพยายามที่จะเข้าถึงตัวจริยธรรม ซึ่งได้ผลมากบ้างน้อยบ้าง จะได้ผลแค่ไหนก็ตามสติปัญญา และเจตนาที่สุจริต หรือทุจริต เป็นต้น ของมนุษย์ในกาลเทศะนั้น

กล่าวโดยสรุป บัญญัติธรรมเป็นพื้นฐานของจริยธรรม และจริยธรรมจะต้องมีสัจธรรมเป็นฐาน คือต้องสอดคล้องกับกระบวนการของเหตุปัจจัยจึงจะถูกต้อง ในขั้นบัญญัติธรรม เมื่อบัญญัติธรรมขึ้นมาแล้วเกิดจริยธรรม ถือว่าได้ผล แต่ในขั้นจริยธรรมนั้นจะจริงแค่ไหนก็ต้องขึ้นต่อรากฐาน คือ ตัวสัจธรรม ได้แก่ ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ดังนั้น กระบวนการของสัจธรรม จริยธรรม และบัญญัติธรรม เป็นแดนของ “นามธรรม”

๑.๓ ลักษณะของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีลักษณะเด่นที่สำคัญคือมีหลักธรรมเป็นข้อปฏิบัติไปสู่การรู้แจ้ง(ตรัสรู้) คือ ความหลุดพ้นจากสิ่งเกี่ยวข้องที่จะนำไปสู่การเวียนว่ายตายเกิด เรียกว่า นิพพาน ดังนั้นพุทธศาสนา จึงแปลว่าคำสั่งสอนที่นำไปสู่ความตื่นความเบิกบาน¹³ หลักการของพระพุทธศาสนา คือการละ

¹² พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๗-๑๖๘.

¹³ พระธรรมธีรราชฆาตุมณี (โชดก ญาณสิริ), *ความอัศจรรย์ของพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า๓-๕.

เว้นความชั่ว การทำความดี และการชำระจิตใจให้ผ่องใส ซึ่งเป็นเรื่องอยู่ภายในแห่งร่างกายและจิตใจ¹⁴

อย่างไรก็ตามลักษณะของพระพุทธศาสนานั้นมีนักปราชญ์ราชบัณฑิตทางพระพุทธศาสนาหลายท่านได้กล่าวไว้ กล่าวคือ พระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต)¹⁵ ได้กล่าวถึงลักษณะของพระพุทธศาสนาไว้ ๗ ประการได้แก่ ๑) เป็นศาสนาแห่งการตรัสรู้ ๒) เป็นศาสนาแห่งปัญญา ๓) เป็นศาสนาที่มีเหตุผล ๔) เป็นศาสนาแห่งอนัตตา ๕) เป็นศาสนาแห่งการพัฒนาแบบสมดุล ๖) เป็นศาสนาแห่งประชาธิปไตย ๗) เป็นศาสนาแห่งสันติภาพ ซึ่งสรุปได้ ดังนี้

๑. เป็นศาสนาแห่งการตรัสรู้ พระพุทธศาสนาต่างจากศาสนาอื่นการตรัสรู้ภูมิสัมโพธิ ไม่ใช่เป็นสิ่งสูงสุดเอื้อมถึงของมนุษย์ ทุกคนมีศักยภาพเป็นพระพุทธเจ้าได้ด้วยตนเองแต่ต้องไม่ละการปฏิบัติตามหลัก

๒. เป็นศาสนาแห่งปัญญา การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นจุดเริ่มต้นในทางพระพุทธศาสนา และมีศรัทธาเป็นกลไกสำคัญ ศรัทธาเปรียบเหมือนกับก้อนหินก้อนแรกในแถวที่เรียงต่อกัน ศรัทธาจะต้องพอดีกับปัญญา ศรัทธาที่ไร้ปัญญากิ่งมลาย และพาหลงทาง ศรัทธาจึงเป็นสิ่งจำเป็นของมนุษย์

๓. เป็นศาสนาที่มีเหตุผล พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนให้บุคคลใช้เหตุผลในการมองโลก การอธิบายสภาวะธรรมทุกอย่างของมนุษย์และธรรมชาติโดยไม่ให้ความเชื่อแบบงมงาย สอนให้มีเหตุผลตามกฎปฏิบัติจสุมุปาบท สรรพสิ่ง ล้วนตกอยู่ภายใต้กฎแห่งธรรมชาติ ๕ ประการคือ กฎแห่งกรรม กฎแห่งธรรมชาติกฎพันธุกรรมกฎทางจิตวิทยา กฎธรรมชาติ ทุกอย่างมีเหตุเป็นแดนเกิด และจบลงด้วยความหมดเหตุ

๔. เป็นศาสนาแห่งอนัตตา พระพุทธศาสนายึดหลักการ ที่สอนแนวคิดเรื่องการไม่มีอัตตา พระองค์วิเคราะห์และแยกบุคคลออกเป็นขั้นคือ รูปขั้น เวทนาขั้น สัญญาขั้น สังขารขั้น และวิญญาณขั้น พระองค์ตรัสว่าขั้นเหล่านี้ว่ามีใช้อัตตา เพียงแต่ประกอบกันขึ้นตามกาลสุดท้ายก็เสื่อมไปตามกาล

๕. เป็นศาสนาแห่งการพัฒนาแบบสมดุล พระพุทธศาสนาสอนเรื่องทางสายกลางในการพัฒนา ทั้งทางกายและทางจิต มนุษย์ในอุดมคติ คือผู้ที่เข้าถึงการพัฒนา ๔ ประการคือ กายภาวนา คือการพัฒนาร่างกายบุคลิกภาพ สีลภาวนา คือการพัฒนาสุภาพอนามัย จิตภาวนา คือการพัฒนาจิตให้สงบเย็น และปัญญาภาวนา คือการพัฒนาแสวงหาองค์ความรู้ ครบทั้งภายในและภายนอกของมนุษย์

¹⁴ สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระพุทธศาสนากับตรรกวิทยาและวิทยาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๘.

¹⁵ พระธรรมโกศาจารย์, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), โลกทัศน์ของชาวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓๗.

๖. เป็นศาสนาแห่งประชาธิปไตย พระพุทธศาสนามีคำสอนที่เน้นย้ำเกี่ยวกับหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย ๓ ประการคือ เสรีภาพ สมภาพ และภราดรภาพ กล่าวคือมีความเป็นอิสระยึดถือความเสมอภาพ และความเคารพในหลักการจึงเป็นศาสนาที่เหมาะสมที่สุดสำหรับสังคมประชาธิปไตย

๗. เป็นศาสนาแห่งสันติภาพ สันติภาพในทางพระพุทธศาสนา หมายถึงความสงบทั้งภายในและภายนอก (อัมภัตตสันติ) คือความสงบใจ (พหิทฺธสันติ) คือความสงบในสังคม ความสงบภายในเป็นรากฐานที่มั่นคงแก่ความสงบในสังคม ถ้าบุคคลไม่มีความสงบใจ ก็จะไม่มีความสงบในสังคมด้วย บุคคลส่งเสริมสันติภาพได้ทั้งทางจิตและทางสังคม ด้วยการควบคุมความโลภ ความโกรธ ความหลงภายในตนเอง

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์(ปอ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงลักษณะของพระพุทธศาสนาไว้ ๙ ประการกล่าวคือ ๒(พระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นทางสายกลาง ๒)พระพุทธศาสนามีลักษณะความเป็นสากล ๓(พระพุทธศาสนามีลักษณะสำคัญทั้งสาระและรูปแบบ ๔(พระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นกรรมวาทะกิริยาวัตะ วิริยวัต ๕(พระพุทธศาสนามีลักษณะวิภังชวัต ๖(พระพุทธศาสนามีลักษณะมุ่งความเป็นอิสระ๗(พระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นศาสนาแห่งปัญญาและ๘(พระพุทธศาสนามีลักษณะคำสอนที่เป็นอนัตตา

ทั้งสองทัศนะจะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกัน กล่าวคือพระพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาแห่งปัญญายึดมั่นในเหตุผลทั้งสาระและรูปแบบ มีความเป็นอิสระเป็นประชาธิปไตยยึดมั่นทางสายกลาง ไม่สุดโต่งไปซ้ายหรือขวา มีหลักการที่ทำให้บุคคลเข้ามาพิสูจน์ด้วยตนเอง เมื่อรู้แจ้งด้วยตนเองก็นำไปสู่การสอนผู้อื่นให้รู้ตามด้วยปัญญา กล่าวโดยสรุปคือการศึกษิตตามหลักการ นำไปสู่การปฏิบัติและการรับผลแห่งการปฏิบัติ นั่นคือปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ นั่นเอง

๑.๔ จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา

เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ การพัฒนาตนให้หลุดพ้นจากสิ่งกีดขวางคืออวิชชา แล้วพัฒนาตนตามหลักคือจิต ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนาจนบรรลุเข้าสู่มรรค ผล นิพพาน ตัดกระแสนิยมชาติให้ขาดลงได้อย่างเด็ดขาดสิ้นเชิง กำจัดเหตุที่ก่อให้เกิดการยึดถือกำเนิดในภพใหม่ ชาติใหม่ สิ่งที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายต้องเกิดอีกไม่มีที่สิ้นสุด ก็คือความต้องการของสรรพสัตว์ ที่เรียกว่ากิเลสตัณหา การที่จะหลุดพ้นมนุษย์จะต้องฝึกฝนและปฏิบัติด้วยตนเองคือการฝึกจิต กำจัดกิเลสตัณหาในจิตของตนเองให้หมดสิ้นไปได้อย่างสิ้นเชิงเขาจะไม่ต้องเกิดใหม่อีกต่อไป

การเจริญภาวนา เป็นศาสตร์หนึ่งที่มีอยู่ในจักรวาลเหมือนกับศาสตร์อื่น เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ต่างกันแต่ที่ศาสตร์นี้ ต้องทำศีกษาวิจัยในห้องแล็บภายใน คือจิต อันเป็นศูนย์รวมของรูป-นามโดยมีจุดจุดหมายอยู่ที่ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ศาสตร์นี้เป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่ยากที่มนุษย์จะเข้าถึงได้ แต่เมื่อใดที่พัฒนาและเข้าถึงแล้ว จะทรงพลังมหาศาล ซึ่งมนุษย์ทุกคนสามารถพัฒนาและเข้าถึงได้

การเจริญภาวนามนุษย์ทั่วโลกได้พยายามค้นคว้าและแสวงหาวิธีเข้าถึงมานานแล้ว แต่เนื่องด้วยบารมีคือการบำเพ็ญตนไม่เพียงพอต่อการที่จะทำให้เข้าถึงได้ เช่นพวกฤๅษี นักพรต นักบวช เจ้าลัทธิและศาสดาต่าง ๆ ส่วนบางพวกที่สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ มีฤทธิ์เดชมากมาย แต่ก็ยังไม่สามารถกำจัดกิเลสในจิตให้หมดสิ้นไปได้ยังมีความโลภ โกรธ เกลียดอยู่ ท่านเหล่านั้นเข้าถึงได้เพียงแค่ว่าระดับสมาบัติเท่านั้นคือขั้นหนึ่งของผลแห่งการปฏิบัติ ยังไม่สามารถเข้าถึงวิปัสสนา ปัญญาบรรลุมรรค ผล นิพพาน หรือบรรลุประนิพพานเหมือนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เข้าถึงพระนิพพานได้คือการดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิงดับทั้งกายและจิต ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป¹⁶

ตามหลักการดังกล่าวซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาที่ต้องการให้ศาสนิกได้ลงมือศึกษา และปฏิบัติตามด้วยตนเองตามหลัก สุดท้ายก็จะเข้าถึงแดนแห่งความสงบสุข การปฏิบัติได้เฉพาะตน ย่อมส่งผลต่อสังคมโดยรวม กล่าวคือเมื่อแต่ละคนมีความเป็นอยู่เฉพาะตนแต่พอดีมีความสุขดี ย่อมส่งผลต่อความสันติของสังคม ด้วยเหตุดังกล่าวจึงมีนักวิทยาศาสตร์ ได้กล่าวถึงพุทธศาสนาว่าเป็นศาสนาที่เป็นวิทยาศาสตร์ ดังที่อัล เบิร์ต ไอน์สไตน์ได้เริ่มสงสัยว่า พระพุทธศาสนาอาจเป็นศาสนาที่ให้คำตอบต่อคำถามที่เขากำลังพยายามค้นหาอยู่ ในช่วง ๑ ปีสุดท้าย ก่อนที่จะเสียชีวิตนั้น)ค.ศ.๑๙๕๔(มหาวิทยาลัยพรินซ์ตันได้ตีพิมพ์งานเขียนชิ้นหนึ่งของเขาชื่อเรื่อง "The Human Side " ซึ่งนักฟิสิกส์ผู้ที่ได้รับรางวัลโนเบลผู้นี้ ได้กล่าวทั้งทำให้เป็นปริศนาแห่งโลกอนาคตว่า The religion of the future will be a cosmic religion. It should transcend personal God and avoid dogma and theology. Covering both the natural and the spiritual, it should be based on a religious sense arising from the experience of all things natural and spiritual as a meaningful unity. Buddhism answers this description. If there is any religion that could cope with modern scientific needs it would be Buddhism. (Albert Einstein)

ศาสนาในอนาคตจะต้องเป็นศาสนาสากล ศาสนานั้นควรอยู่เหนือพระเจ้าที่มีตัวตน และควรจะเว้นคำสอนแบบเบ็ดเสร็จ(แบบ สำเร็จรูปที่ให้เชื่อตามเพียงอย่างเดียว) และแบบพึ่งพาเทพเจ้า ศาสนานั้นเมื่อครอบคลุมทั้งธรรมชาติและจิตใจ จึงควรมีรากฐานอยู่บนสามัญสำนึกทางศาสนาที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงต่อสิ่ง ทั้งปวง คือ ทั้งธรรมชาติและจิตใจอย่างเป็นหน่วยรวมที่มีความหมาย พระพุทธศาสนาตอบข้อกำหนดนี้ได้ ถ้าจะมีศาสนาใดที่รับมือได้กับความต้องการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ปัจจุบัน ศาสนานั้นก็ควรเป็นพระพุทธศาสนา" คำ พูดของไอน์สไตน์นั้นมีความนัยสำคัญที่ซ่อนอยู่และรอคอยการค้นพบ ...ซึ่งอันที่จริงแล้ว พระพุทธเจ้าได้ตอบให้เบ็ดเสร็จก่อนหน้านั้นแล้วกว่า ๒๕๐๐ ปี หลังจากตรัสรู้ ทรงรู้แจ้งกฎธรรมชาติแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสบอกถึงสิ่งที่พระองค์ได้รู้มา

พอสรุปใจความได้ว่า “ สัตว์ทุกชีวิตเคยเวียนว่ายตายเกิดมาแล้วนับชาติไม่ถ้วน สรรพสัตว์ที่ไม่เคยเกิดเป็นพ่อแม่กันมาก่อนหาได้ยาก บางชาติเกิดเป็นเทพ(เทวดา-พรหม) บางชาติเป็น

¹⁶ จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา สืบค้นจาก www.tlcthai.com/club/view.

มนุษย์ บางชาติเป็นสัตว์เดรัจฉาน บางชาติเกิดเป็นเปรต อสุรกาย บางชาติต้องตกนรก สรรพสัตว์ที่มีวิญญูญาณครองต้องเวียนว่ายตาย-เกิดอยู่อย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด ตามอำนาจบุญและบาปที่ตนเองได้เคยทำไว้ เหตุการณ์ทุกอย่างที่เราประสบอยู่ทุกวันนี้ ไม่มีคำว่าโชคหรือบังเอิญ ทุกอย่างเป็นผลสืบเนื่องมาจากการกระทำของเราในอดีตทั้งสิ้น

มนุษย์ ทุกคนย่อมเคยทำ ทั้งความดี และความชั่วด้วยกันทุกคน ความดีย่อมส่งผล ให้ประสบกับความ สุขความเจริญ ด้วยทรัพย์เงินทอง และลาภยศ สรรเสริญ ส่วนความชั่ว ย่อมส่งผลให้ผู้ทำ ประสบกับความทุกข์ยาก เดือดร้อนในที่สุด ฉะนั้น คน ฉลาดพึงเลือกทำแต่กรรมดี แม้จะรู้สึกเหมือนยาขมในตอนแรก แต่จะอำนวยความสุข ความเจริญให้ในที่สุด หลักพุทธศาสนาคือ ความต้องการหรือการกระทำ ใด ๆ จะสำเร็จสมปรารถนาได้จะต้องอาศัยเหตุปัจจัย หลายประการ ประกอบกัน เช่น ต้องมีภูมิอากาศที่เอื้อ อำนวย มีสุขภาพแข็งแรง มีปัญญาดี มีความเพียร และ สิ่งที่ขาดเสียไม่ได้ก็คือ ต้องมีบุญกุศลที่มากพอ¹⁷

กล่าวโดยสรุป ความมุ่งหมายทางพระพุทธศาสนา คือเน้นการพัฒนามนุษย์ทั้งภายในคือจิต และภายนอกคือกาย ให้ได้ผลตามเป้าหมายคือพระนิพพาน มนุษย์ที่พัฒนาเฉพาะตนเองได้ ประโยชน์ ในปัจจุบัน ประโยชน์ในอนาคตและประโยชน์สูงสุด เมื่อย่อให้สั้นที่สุดเหลือเพียงหนึ่งเดียว คือความหลุดพ้น(วิมุตติ)คือการเข้าถึงสันติสุขถาวร อันหมายถึงความหลุดพ้นจากกิเลสคือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง อันนำมาซึ่งความทุกข์ทางกายและทุกข์ทางใจ ทุกข์นั้นมีทั้งทุกข์ประจำและทุกข์จร ความหลุดพ้นจากทุกข์ก็มีทั้งหลุดชั่วคราว และหลุดถาวร การที่จะทำให้บรรลุถึงความหลุดพ้นนั้นโดยย่อขึ้นอยู่กับปฏิบัติของแต่ละบุคคล ดังนั้นวิมุตติจึงหมายถึงความหลุดพ้นถาวร เมื่อจิตดับก็ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

๑.๕ การแสวงหาความจริงทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์พัฒนาตนเองคือการทำให้พบกับความจริงของธรรมชาติ ที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป ให้เข้าใจ เข้าถึงสภาพดังกล่าว ตามรู้เท่าทันการปรับเปลี่ยนหลักการของพระพุทธศาสนานั้นหากพิจารณาให้ดีจะพบว่า เป็นศาสนาที่กล้าปฏิเสธตรรกศาสตร์ซึ่งเป็นแม่บทแห่งศาสตร์ทั้งหลายและได้เสนอหลักการที่เหนือกว่าแน่นอนกว่าพร้อมทั้งการให้เหตุผลที่ชัดเจน สำหรับผู้ต้องการความจริง ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในกาลามสูตร ว่า มาตทุกเหตุ คืออย่าถือ โดยตรรก คือโดยนิกเดาเอา อย่างไรก็ตามเมื่อแบ่งความจริงออกเป็น ๒ ประการคือ ความจริงที่

¹⁷ สืบค้นจาก www.kammatan.com.

ประจักษ์ชัด กับความจริงที่อาศัยการอนุมาน¹⁸ วิธีการแสวงหาความจริงตามแนวพุทธศาสตร์ จำง
อติวัฒน์สิทธิ์ สรุปลงได้ดังนี้¹⁹

๑.๕.๑ การแสวงหาความจริงตามหลักกาลามสูตร

ในกาลามสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงแนวทางในการค้นหาความจริง ไม่ให้หลง ปลงใจเชื่อ
ว่า สิ่งนั้นเป็นความจริงแท้ ภายใต้เงื่อนไข ๑๐ ประการ คือ

- ๑) มา อนุสสเวน อย่าเชื่อโดยการฟังหรือเรียนตามกันมา
- ๒) มา ปรมุปราย อย่าเชื่อโดยการถือเป็นเรื่องสืบต่อกันมา
- ๓) มา อิติกิราย อย่าเชื่อโดยการเล่าลือ
- ๔) มา ปิกัสมุปทาเนน อย่าเชื่อโดยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
- ๕) มา ตกุกเหตุ อย่าเชื่อโดยการนึกเอาตามหลักตรรกวิทยา
- ๖) มา นยเหตุ อย่าเชื่อโดยการอนุมาน
- ๗) มา อากการปริวิตุกเคน อย่าเชื่อโดยการตีตรองตามแนวเหตุผล
- ๘) มา ทิฏฐินิชุฆานกขนุติยา อย่าเชื่อโดยพอใจว่าเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้วกับ
ของตน
- ๙) มา ภาพุพรูปตาย อย่าเชื่อโดยการมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้
- ๑๐) มา สมโณ ใน ครุติ อย่าเชื่อโดยเห็นว่าผู้ให้แนวคิดเป็นครูของเรา

การแสวงหาความจริงตามหลักดังกล่าว อาจให้ความรู้บางสิ่งบางอย่างตามทฤษฎี แต่ไม่ใช่
เกณฑ์ตัดสินว่าสิ่งนั้นเป็นความจริงแท้ การที่จะมีความเชื่อและความมั่นใจในสิ่งใด จำเป็นต้อง
สอบสวนจากหลักฐานจนรู้ชัดด้วยตนเอง และจะต้องทำการพิสูจน์ทดลองด้วยตนเอง จนได้ประสพ
กับสภาพข้อเท็จจริงนั้น แท้ที่จริงต้องการย้ำให้เข้าใจอย่างต้องแท้ว่า สิ่งต่างๆ บางครั้งเลือกมาแล้ว
ว่าเป็นสิ่งที่น่าเชื่อถือและยอมรับได้มากที่สุด แต่ไม่ให้ปลงใจเชื่อและด่วนสรุปเชื่อ ไม่ให้ยึดถือเป็น
เกณฑ์ เพราะอาจผิดพลาดได้ ต้องใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือในการพิจารณาให้ต้องแท้เสียก่อน

กาลามสูตรเป็นหลักการแสวงหาความจริงที่เหมาะสมกับปัญญาชนที่ต้องนำไปใช้ในการศึกษา
ทดลองหาความจริง

¹⁸ สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระพุทธศาสนากับตรรกวิทยาและวิทยาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๙-๑๓.

¹⁹ จำงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬารังกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔, หน้า ๓๓.

๑.๕.๒ การแสวงหาความจริงตามหลักอริยสัจ ๔

อริยสัจ เป็นหลักธรรมที่สำคัญยิ่งในทางพระพุทธศาสนา หมายถึงความจริงอันประเสริฐ หรือหลักแห่งความจริงที่ทำให้คนเป็นพระอริยะ ซึ่งประกอบด้วย ๔ ประการ คือ

- ๑) ทุกข์ คือสภาพที่ทนได้ยาก เป็นสภาพที่บีบคั้น คับแค้น ชัดแย้ง มีความบกพร่องขาดแก่นสาร และความเที่ยง
- ๒) สมุทัย คือเหตุเกิดแห่งทุกข์ ได้แก่กิเลส ตัณหา ความต้องการอยากได้ทั้งหมด
- ๓) นิโรธ คือความดับทุกข์ ภาวะที่หลุดพ้น สงบปลอดภัยจากกิเลสตัณหา
- ๔) มรรค คือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่มรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ สัมมาทิฐิคือ

ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะคือการดำริชอบ สัมมาวาจา คือการเจรจาชอบ สัมมากรรมันตะคือการงานชอบ สัมมาอาชีวะคือการเลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามะ คือการพยายามชอบ สัมมาสติคือการระลึกชอบ และสัมมาสมาธิคือการตั้งใจชอบ

หลักการแสวงหาความจริงตามแนวอริยสัจนั้นซึ่งเป็นทั้งทฤษฎี และที่สำคัญคือเป็นหลักปฏิบัติด้วย ทฤษฎีหากไม่ปฏิบัติก็มาสามารถพบกับความจริง เป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถทำได้และสามารถพบกับความจริงตามที่พระพุทธองค์ได้พบมาแล้วและนำมาสู่การสั่งสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม

สรุปท้ายบท

การศึกษาหลักการเบื้องต้นทางพระพุทธศาสนานั้น เริ่มตั้งแต่การที่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกบวชและได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าโคตม และได้เสด็จออกสอนผู้อื่นให้รู้ตาม หลักธรรมที่ตรัสรู้นั้นมีมากเปรียบเหมือนใบไม้ในป่า เลือกมาสอนตามเหตุการณ์ หลักการสำคัญในการแสวงหาความจริงทางพระพุทธศาสนาคือการไม่เชื่อเพราะตรรก หรือการอนุมาน หากแต่ให้สังเกตและวิเคราะห์ด้วยตนเอง แล้วจึงเลือกปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ ที่สำคัญพระพุทธศาสนานั้นมีลักษณะเป็นศาสนาแห่งการตรัสรู้ เป็นศาสนาแห่งปัญญา เป็นศาสนาที่มีเหตุผล เป็นศาสนาแห่งอนัตตา เป็นศาสนาแห่งการพัฒนาแบบสมดุล เป็นศาสนาแห่งประชาธิปไตย และเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ

หลักการทางพระพุทธศาสนาคือหลักทางจิตใจของมนุษย์ ส่วนหลักการทางวิทยาศาสตร์คือหลักทางวัตถุ ซึ่งจะต้องไปพร้อมกันอย่างประสานกลมกลืน คนที่รู้ทั้งสองศาสตร์เป็นคนที่ฉลาดเฉลียว ซึ่งสอดคล้องกับคำพูดของนักวิทยาศาสตร์ที่บอกว่า “ศาสนาในอนาคตจะต้องเป็นศาสนาสากล ศาสนานั้นควรอยู่เหนือพระเจ้าที่มีตัวตน และควรจะเว้นคำสอนแบบเบ็ดเสร็จ (แบบสำเร็จรูปที่ให้เชื่อตามเพียงอย่างเดียว) และแบบพึ่งพาเทพเจ้า ศาสนานั้นเมื่อครอบคลุมทั้งธรรมชาติและจิตใจ จึงควรมีรากฐานอยู่บนสามัญสำนึกทางศาสนาที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงต่อสิ่ง ทั้งปวงคือ ทั้งธรรมชาติและจิตใจอย่างเป็นหน่วยรวมที่มีความหมาย พระพุทธศาสนาตอบข้อกำหนดนี้ได้ ถ้าจะมีศาสนาใดที่รับมือได้กับความต้องการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ปัจจุบัน ศาสนานั้นก็ควรเป็นพระพุทธศาสนา”

พุทธศาสนาเน้นหลักการที่ให้ไปศึกษาและให้นำไปสู่การปฏิบัติ ความเป็นพุทธะทุกคน
สามารถเข้าถึงได้เมื่อปฏิบัติตามขั้นตอนจนถึงที่สุดคือหลุดพ้นจากสิ่งทั้งปวงที่เรียกว่านิพพาน

คำถามท้ายบท

๑. จงบอกความหมายของพระพุทธรศาสนา
๒. จงบอกขอบข่ายของพระพุทธรศาสนา
๓. จงอธิบายลักษณะของพระพุทธรศาสนา
๔. จงอธิบายจุดมุ่งหมายของพระพุทธรศาสนา
๕. จงอธิบายการแสวงหาความจริงทางพระพุทธรศาสนา

เอกสารอ้างอิงประจำบท

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬารัง
กรณราชวิทยาลัย๒๕๕๔ ,.

คุณ โทษณ์ ,พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พริ้นติ้งเฮ้าส์๒๕๓๗ ,.
บุญมี แทนแก้ว. จริยศาสตร์ ๔ พิมพ์ครั้งที่ . . กรุงเทพมหานคร : โอ๒๕๕๐ ,พริ้นติ้ง เฮ้าส์ .เอส ..

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต). ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ.
กรุงเทพมหานคร : ออมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ปจำกัด.๒๕๓๖ ,

พระธรรมโกศาจารย์ .(ประยูร ธมฺมจิตโต) ,โลกทัศน์ของชาวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย.๒๕๔๘,

พระธรรมธีรราชมหามุนี,(โชดก ญาณสิทธิ).(ความอัศจรรย์ของพระพุทธศาสนา .กรุงเทพมหานคร
: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.๒๕๔๖ ,

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต).กาลานุกรมพระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก.
กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์ ,๒๕๕๒.

พระราชวรมนูณี ,(ประยูร ธมฺมจิตโต .(วิทยาศาสตร์ในทัศนะของพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒
กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมมิกจำกัด.๒๕๔๐,

ลำตวน ศรีมณี. จริยธรรมและจริยศาสตร์ตะวันออก, กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว, ม.ป.ป.

ศิริวัฒน์ คำวันสา. พระพุทธศาสนาในอินเดีย . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร ,
๒๕๔๕.

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ .พระพุทธศาสนากับตรรกวิทยาและวิทยาศาสตร์ .กรุงเทพมหานคร:
มหามกุฏราชวิทยาลัย.๒๕๔๒ ,

หลวงวิจิตรวาทการ .ปาฐกถาประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญกิจ.๒๕๑๖ ,

<http://www.dhammadhai.org/buddhism/buddhism.php>.

<http://www.dhammadhai.org/buddhism/buddhismhistory.php>.

http://www.ruendham.com/book_detail.php.

<http://www.tlcthai.com/club/view>.

<http://www.kammatan.com/board/index.php?topic=668.0>.

<http://www.dharma-gateway.com/monk/preach/lp-prayuth/lp-prayuth-35.htm>.

<http://www.bkkonline.com/scripts/it/question.asp?Q=52>.

<http://www.dharma-gateway.com/monk/preach/lp-prayuth/lp-prayuth-22-15.htm>.